

Pražák, Richard

K jubilejní šafaříkovské literatuře

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. D, Řada literárněvědná. 1962, vol. 11, iss. D9, pp. 207-210

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/107508>

Access Date: 27. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

ROZHLEDY

Richard P r a ž á k

K jubilejní šafaříkovské literatuře

Dne 26. června 1961 uctila česká i slovenská kulturní veřejnost sté výročí smrti Pavla Josefa Šafaříka. Toto jubileum bylo podnětem k hlubšímu studiu a novému zhodnocení jeho životního díla, s jehož kritickým oceněním jsme se setkali při té příležitosti nejen ve vědeckých a populárně vědeckých pracích knižních a časopiseckých, nýbrž i v našich kulturních periodikách a denním tisku. Tento obrovský zájem dokazuje stálou živost a aktuálnost Šafaříkova díla, které patří dodnes k základním hodnotám našeho kulturního dědictví. Z bohaté žně jubilejní šafaříkovské literatury připomeneme si alespoň ty nejdůležitější příspěvky, které obohatily naše poznání Šafaříkova života a díla novými poznatky anebo se zasloužily o hlubší vědecké zhodnocení jeho činnosti.

V r. 1961 vyšla naše první souhrnná monografie o Šafaříkovi z pera Karla P a u l a P a v e l *Josef Šafařík — život a dílo*. Tato kniha je celoživotním dílem věrného a pečlivého šafaříkovského badatele a budí úctu zejména ohromným množstvím faktů sesbíraných přímo s mravenčí pílí za čtyřicet let Paulova literárněhistorického zájmu o Pavla Josefa Šafaříka. V tom je také hlavní hodnota Paulovy práce. Kniha blíže dokumentuje Šafaříkův život a dílo, jež ltčí chronologicky se snahou zachytit celou širokou oblast Šafaříkových zájmů a podat genezi jeho hlavních děl.

Pečlivým zjištěním všech vnějších okolností Šafaříkova působení vytvořila Paulova kniha základní předpoklady k budoucímu definitivnímu rozboru a ocenění Šafaříkova životního díla; z tohoto hlediska je třeba ji také posuzovat. Výtka, že nevědně bohatý materiál mohl být důkladněji roztříděn a zpracován, a to nikoliv pouze z vnějších hledisek chronologických a tematických, nýbrž i s ohledem na hlubší zhodnocení Šafaříkovy vědecké i literární činnosti a její širší kulturně společenský význam, by měla jistě své oprávnění. Avšak domnívám se, že v případě Paulově bychom tu žádali něco, co by autor vzhledem ke sběratelskému materiálovému zaměření celé své předchozí práce nemohl splnit, a že přínos Paulova díla tkví právě v jeho dokumentární hodnotě.

Přehodnocovací proces v české literární historii oslabil u nás v poslední době zájem o pramenné studium české obrozenské literatury, přičemž nové zhodnocení se většinou provádí na základě tradičního materiálu; zapomíná se přitom na to, že pouze jiný výběr faktů získaných buržoazními literárními historiky nemůže nahradit vlastní pramenné zkoumání v archívech a knihovnách, které nejen podstatně zkvalitní samotný výběr faktů, nýbrž rozhojní je také o fakta neznámá, dříve opomíjená, a dále o materiál, který nebyl předtím vůbec v archívech k dispozici.

Z tohoto důvodu nutno každé rozhojnění materiálové základny pro posuzování významných zjevů našeho národního obrození plně uvítat, zvláště když jde o osobnost tak závažnou, jako byl Pavel Josef Šafařík. Paulovu materiálovou práci však nepříznivě ovlivnila hlediska, která uplatňovala při pramenném výzkumu buržoazní věda; zejména jednostranné pojetí slovanské orientace Šafaříkovy vede u Paula k zanedbání třídě společenského pohledu na Šafaříkův život a dílo a k nekritickému výkladu národnostní otázky v souvislosti s Šafaříkovou činností. Projevuje se to např. při posuzování Šafaříkova vztahu k Maďarům a ohlasu jeho díla v maďarském prostředí, který nebyl zdaleka tak nepříznivý, jak soudí Paul. Svědčí o tom mimo jiné pochvalné zprávy o Šafaříkově *Geschichte der slawischen Sprache und Literatur* v časopise *Hasznos Mulatságok* (užitečné zábavy) 1827, II, 89 a 1834, 103 a neobyčejně příznivý referát P e r f ö l d y h o o Slovanských starožitnostech uveřejněný podle české předlohy v *Tudománytár* (Pokladnice vědy) 1841, 5. svazek, str. 224—228, orgánu Maďarské akademie věd, řízeném předním maďarským literárním historikem a kritikem Ferencem Toldym, v němž je tato Šafaříkova práce označena za dílo světového významu. Rovněž u příležitosti

Safaříkovy smrti v roce 1861 objevily se v maďarském tisku hlasy kladně hodnotící Safaříkovo dílo, a tato objektivní, nacionalismu prostá tendence charakterizuje i první významnou časopiseckou studii o Safaříkovi z pera Lajose Wágnera, kterou připomíná i Paul. Při sledování slovanských zájmů Safaříkových je u Paula značně oslaben a ne zcela dostatečně objasněn Safaříkův zřetel slovenský; málo pozornosti je tu např. věnováno Safaříkovým názorům na vztah češtiny a slovenštiny, a příliš jednostranně negativně se tu vykládá Safaříkův vztah k bernoláctině. Protibernolácké stanovisko, které Safařík přejímal od českých liberálních představitelů, pomáhal mu v mnohém korigovat jeho důvěrný přítel Martin Hamulják. Nesmíme zapominat na to, že ani Kollárovo stanovisko vůči bernoláctině nebylo tak nesmířitelné jako jeho pozdější postoj k štúrovské kodifikaci spisovné slovenštiny. Nejdrobněji zabývá se Paul Safaříkovými styky s Jihoslovany, ale i tady neprávem pomínl cenné Safaříkovy články v *Danici Ityrské* a *Letopisu Matice Srpske* z dvacátých a třicátých let 19. století.

S nevelkou kritičností přejímá Paul názory jiných badatelů (např. Ryšánkův názor na příspíky v rajhradském Martyrologiu, právejn kritizovaný ve Slavii Karlem Horálkem) a jeho kniha na mnoha místech připomíná pestrou mozaiku různých názorů, sice pečlivě sesbíraných, ale málo kriticky utříděných. Někde zas odbíhá Paul od tématu a ve změní různorodých faktů zapomíná na nezbytné základní údaje (např. v části o Safaříkových studiích v Kežmarku neuvádí v kterých letech tam Safařík studoval). Z rušivých momentů připomenou ještě chybné přepisy některých uherských jmen (Bornemissa a Wesely namísto správného *Bornemisza* a *Weszely*). Ale pohled na tyto nedostatky nám nesmí při konečném soudu o Paulově knize zastířit fakt, že v ní dostáváme vcelku spolehlivý výčet všech závažných vnějších skutečností Safaříkova života, který má trvalou hodnotu a tvoří neocenitelnou materiálovou základnu pro budoucí definitivní vědecký portrét Pavla Josefa Safaříka.

Druhým významným darem literárních historiků k Safaříkovu jubileu je čtvrtý svazek sborníku *Litteraria*, vydávaného Slovenskou akademií věd (*Pavel Jozef Safárik*, Bratislava 1961), na němž se podíleli přední badatelé čeští i slovenští. Třebaže tento sborník nemá jednotný ráz a zahrnuje příspěvky k nejrůznějším oblastem Safaříkovy činnosti, představuje velmi závažný přínos k hlubšímu pochopení a ocenění Safaříkova životního díla. Studie v něm obsažené se přimykají zhruba k těmto tematickým okruhům: podíl Safaříkův na rozvoji slovenské kultury (Mráz, Béder), Safaříkův vztah ke kulturnímu dědictví (Hrabák, Minárik), básnické a prozodické dílo Safaříkovo a Safaříkův zájem o lidovou slovesnost (Kochol, Kraus, Bechyňová, Dzubáková), přínos Safaříkův k formování české obrozenské kultury (Králík, Závodský) a ohlas jeho díla v Polsku (Kudělka). Z první skupiny je nejzávažnější článek Andreje Mráze zkoumající Safaříkovu začleněnost do vývinu slovenské vzdělanosti. Na rozdíl od jiných badatelů Mráz právejn zdůrazňuje Safaříkovu pevnou spjatost s uherským (a to nejen slovenským, nýbrž i jinოსlovanským a maďarským) prostředím, které na něho mělo v prvním období jeho činnosti mnohem hlubší vliv než tradičně zdůrazňovaný a buržoazní literární historiografií téměř do aureoly povyšovaný vliv pobytu v Jeně. K správným závěrům dospívá Mráz i při popisu Safaříkova vztahu ke kodifikaci spisovné slovenštiny a jeho názorů na poměr slovenštiny a češtiny, jimiž se zabýval nedávno také Jan Novotný ve své knize „O bratrské družbě Čechů a Slováků za národního obrození“. Safaříkův vliv na štúrovec zevrubně rozebírá Ján Béder zdůrazňující Safaříkovy zásluhy o růst slovenského povědomí mezi mladými Slováky třicátých let 19. století. Proti teoreticky hlouběji fundované, avšak pouze na známých pramenech budované studii Mrázové přináší stať Béderova mnohem více nových poznatků a je také obsahově ucelenější a utříděnější.

Rozdíl ve zpracování obdobné tematiky se jeví i v příspěvku Jozefa Minárika a Josefa Hrabáka. Minárik snáší snad všechny dostupné doklady Safaříkova zájmu o starší slovenskou literaturu, avšak Hrabáková studie o Safaříkově poměru ke starší literatuře české vyniká nad práci Minárikovu teoretickou jasností a uměním vyhmátnout podstatné otázky. Hrabák výstižně osvětluje rozdílný přístup Dobrovského a Safaříka ke starší české literatuře jako rozdíl v názorech dvou obrozenských generací, S podobnou myšlenkou přišel ve svém článku Oldřich Králík, který ji dokládá rozbořením známého Dobrovského posudku Safaříkovy Geschichte a širšího dobového pozadí jejich sporu.

Mnoho místa je ve Sborníku věnováno Safaříku - básníkovi. Ve šťastné syntéze se jím zabývá Viktor Kochol, který dospívá k názoru, že Safařík patřil objektivně k nejvýznamnějším slovenským předchůdcům štúrovců v poezii, třebaže na ně působil především svým dílem vědeckým. Ze stejného hlediska hodnotí Safaříkovu tvorbu baladickou Cyril Kraus, který na rozdíl od Kochola ji uvádí do mnohem užší souvislosti s literaturou českou. S Safaříkovým talentem básnickým spojuje jeho zájem o lidovou slovesnost také Marie Dzubáková, z jejíhož obsáhlého a široce založeného článku je nejcenější její až statisticky přesné a přesvědčivé vysledování konkrétního Safaříkova podílu na písničích světských lidu sloven-

ského ve Uhřích. Sporné je pojetí jinak velmi solidně budované studie Věnceslavy B e c h y ň o v é o slovanském aspektu produkčních názorů Šafaříkových, a to zejména v otázce tzv. slovanské koncepce Počátků. Tvzení, že hlavním cílem Počátků bylo položit společný produkční základ pro všechny slovanské jazyky a jejich poezii, odlišný od přízvučného principu německého, pokládám za příliš jednostranné. Třebaže tento zřetel nelze podcenit, příkláním se k názoru, že nejdůležitějším cílem Počátků bylo pozvednout českou poezii na úroveň soudobé evropské literatury a že v nich jde spíše o pozdní ohlas klasicistických tendencí z prostředí německého a uherského a jeho využití pro potřeby literatury české než obecně slovanské. Sama vhodnost časomíry pro poezii je v Počátcích demonstrována na příkladu literatury latinské, řecké, maďarské a české a za nejvhodnější pro pěstování časomíry jsou tu pokládány z novodobých jazyků maďarština a čeština, nikoliv povšechně jazyky slovanské. Tento názor není nový, vyslovil jej už roku 1814 maďarský literární historik Gábor Döbrenteai v článku „Počátky používání časomíry u starých a nových národů“, uveřejněném v časopise *Erdélyi Múzeum* (Sedmíhradské muzeum) roč. 1814, č. 2, str. 128—139, kde píše mimo jiné, že prvním z novodobých národů, kteří užili časomíry, byli Češi. Časomíra se prý u nich vyskytla už v roce 1414 v jednom českém katechismu, připisovaném samotnému Husovi. Tohoto významného článku Döbrenteiova si dosud nikdo z badatelů nepovšiml. Nelze sice prokázat, že jej autoři Počátků znali, třebaže se Palacký dostal později s Döbrenteiem do přímého styku a už tehdy znal lidi z jeho okruhu; jisté však je, že názory vyslovené v Počátcích nejsou v tomto ohledu zcela originální a navazují na myšlenky, které se v uherském prostředí vyskytly už dříve. Vzhledem k těmto skutečnostem nepokládám rozhodně soud Bechyňové o „slovanském“ profilu Počátků za přesvědčivý.

Velmi cenné jsou pro šafaříkovské bádání příspěvky Artura Z á v o d s k é h o a Milana K u d ě l k y, které nepřinášejí jen nová kritéria, nýbrž i věcně obohacující poznání Šafaříkova života a díla. Studii Artura Závodského došla konečně důkladného ocenění neprávem opomíjená Šafaříkova redaktorská činnost ve Světozoru, již si vysoce cenil sám Julius Fučík v Pamětech Světozoru (otiskl je pod pseudonymem Petr Cerný roku 1941 v časopise Světozor). Závodský podává zevrubný obsahový rozbor Světozoru a sleduje příčiny neúspěchu Světozoru. Byly zaviněny nevhodnými spolupracovníky Šafaříkovými, kteří oslabovali v praxi jeho záměr vytvořit ze Světozoru populárně vědeckou encyklopedii pro široké vrstvy; ta mohla významně napomoci pronikání pokrokové české a evropské vědy do rozsáhlého okruhu naší obrozenské společnosti. Milan Kudělka vytvořil statí „Poláci a Šafařík“ protiváhu k své dřívější práci „Kollár v Polsku“ (sborník Z dějin československo-slovanských vztahov, Bratislava 1959) a zasloužil se tak o další pokrok při zkoumání ohlasu díla Kollárova a Šafaříkova v Polsku. Jeho práce záslužně doplnily poznatky Szyjkowského, Závacka a Batowského a jsou dobrým příspěvkem k budoucí syntéze česko-polských kulturních styků za národního obrození.

Z velkého množství ostatních porůznu uveřejněných časopiseckých prací bych rád upozornil alespoň na studii Franka W o l l m a n a, která systematicky probírá Šafaříka — literárního badatele a objevně zdůrazňuje obzvláště podnětný vliv, jenž na něho měl německý literární historik Wachler (Slavia 1961, č. 2), a dále na článek Karola R o s e n b a u m a o obrozenském charakteru literárních prací mladého Šafaříka (Slovenská literatura 1961, č. 2) a na statí Felixe V o d i ě k y o Šafaříkovi básníku a vědci, která částečně nahrazuje opomenutí monografické kapitoly o Šafaříkovi v druhém svazku Dějin české literatury (Česká literatura 1961, č. 3). Cenný je Popis písemnosti bulharských P. J. Šafaříka od Věnceslavy B e c h y ň o v é v druhém čísle třicátého ročníku Slavie, kde najdeme i zajímavé příspěvky šafaříkovské od Jana E i s n e r a, Karla H o r á l k a, Jana S e d l á č k a, Z o e H a u p t o v é a Jana Petra. Ve třetím čísle téhož ročníku Slavie najdeme článek Josefa Kurze Cyrilometodějské a církevně-slovanské problémy v díle Pavla Josefa Šafaříka, Hynka B u l i n a Šafaříka a Polabské Slovanstvo a Franka W o l l m a n a, Šafaříkův odkaz a M. Murko. Frank Wollman napsal do čtvrtého čísla Slavie roč. 1961 rovněž velmi podnětnou srovnávací studii o slovanství Ševčenkově a Šafaříkově, které chápe jako setkání dvou orientací slovanských, v mnohém odlišných a společensky nestejnorodých, ale shodných v základním cíli.

V přehledu jubilejní šafaříkovské literatury nesmí chybět *Korespondence Pavla Šafaříka s Františkem Palackým*, Praha 1961, vydaná Věnceslavou B e c h y ň o v o u a Z o e H a u p t o v o u. Tato edice vyplňuje citelnou mezeru v dosud vydané korespondenci Šafaříka a Palackého a je důležitým pramenem pro poznání jejich životního díla a vzájemných vztahů. Obsahuje 74 listů Šafaříkových a 10 listů Palackého z let 1817—1856. Je velmi pečlivě uspořádána, zejména po stránce filologické (opravuje např. chybné čtení i datování dopisů vydaných v Novákové edici korespondence Františka Palackého), a má i pěknou zevní úpravu. Je opatřena úvodem kriticky třídicím hlavní výsledky korespondence a poznámkami k jednotlivým dopisům. Poznatky bohužel nejsou na úrovni ostatních částí edice. Jde tu většinou

o biografické anotace, snadno dostupné v různých encyklopedích; méně pozornosti věnovaly již autorky hlubší dokumentaci styků Palackého a Šafaříka s osobami, o nichž se v dopisech hovoří. Namátkou uvedme korespondenta Františka Palackého Slovák Jána Caploviče, z jehož prací Palacký často čerpal a jehož dopis Palackému z 9. března 1830 je v Palackého pozůstatosti v Literárním archívu na Strahově, a korespondenta Pavla Josefa Šafaříka uherského učence Karla Jiřího Rummyho, jejichž vzájemné listy vydal roku 1935 v Bělehradě A. I. Vič v *Zborniku za istoriju, jezik i književnost srpskoga naroda*. O Rumym jsou nesprávné také údaje v biografické poznámce; bylo by je třeba revidovat např. podle spolehlivého maďarského životopisu Rummyho od Ference Szógiho z roku 1934. Mnoho míst, vyzádujících bližšího výkladu, zůstává v poznámkách nevysvětleno. Tak kupř. Šafařík píše Palackému 8. března 1841, aby vyřídil jeho úctu p. Čaplovičovi, jehož nové pojednání o Slovanech a Maďarech četl s potěšením v Illyrských novinách. Autorky k tomu nepodávají žádné bližší vysvětlení, ačkoliv Čaplovičovy články proti násilné maďarizaci vzbudily tehdy v české veřejnosti značný ohlas a několik z nich uveřejnily v první polovině čtyřicátých let v českém překladu Květy a jeho pojednání Rozjímání o zmaďařování země uherské vyšlo roku 1842 v Praze dokonce knižně. Zmínka o tomto ohlasu Čaplovičových prací u nás a přesná anotace Šafaříkem připomenutého pojednání by byly tedy rozhodně na místě. Z drobností bych chtěl vytknout ještě foneticky nesprávný přepis maďarského místního názvu *Kiskőrös* jako Malý Kéres, který se objevuje také u Paula. Tyto nedostatky poznámkového aparátu snižují do jisté míry cenu a použitelnost celé edice, přesto však lze oprávněně tvrdit, že *Korespondence Pavla Josefa Šafaříka s Františkem Palackým* patří k nejzáslušnějším publikacím jubilejního Šafaříkova roku a stane se neocenitelnou pomůckou pro všechny obrozenské badatele. Na závěr připomeňme ještě knížku Karla Rosenbaum a Pavel Jozef Šafařík, která je dobrým příkladem populárně vědeckého životopisu a zachycuje poutavou formou všechny základní poznatky o Šafaříkově životě a díle. Nad práci Paulovu vyniká svým promyšleným syntetickým zřetelem a pozorným citlivým výkladem faktů a jejich přesvědčivým hodnocením.

Šafaříkovská literatura, která vznikla u příležitosti stého výročí smrti Pavla Josefa Šafaříka, významně přispěla k novému zhodnocení jeho činnosti, obohatila šafaříkovské bádání novými poznatky a vytyčila mu i nové úkoly. I když zdůraznila, že dílo Šafaříkovo náleží stejnou měrou literatuře české jako literatuře slovenské, právem vyzvedla a docenila Šafaříkův podíl na rozvoji slovenské obrozenské kultury proti dřívějším jednostrannému „počešňování“ Šafaříka. Tato literatura také prohloubila obraz Šafaříkovy činnosti básnické, sběratelské a redaktorské a doplnila naše poznatky o jeho vztazích k slovenským národům, zejména k Polákům, Bulharům a Srbům. Přesněji vymezila i jeho poněkud ke kulturnímu dědictví a místo, které zaujímal při střídání dvou českých obrozenských generací.

Důkladným materiálovým životopisem Paulovým položila základ k budoucímu vědeckému zhodnocení celého Šafaříkova životního díla a obohatila šafaříkovskou literaturu také o edici jeho listů s Františkem Palackým. Zároveň však poukázala tato literatura přímo či nepřímo (svým mlčením) na dosud nezpracované otázky šafaříkovského bádání. Patří k nim bližší určení Šafaříkovy pozice v českém národním hnutí ve třicátých a čtyřicátých letech 19. století a materiálové prohloubení znalostí — jubilejní šafaříkovskou literaturou právem programově zdůrazněných — Šafaříkovských spojitostí s prostředím slovenským a uherským, kvůli nimž nelze zcela rezignovat ani na další shledávání šafaříkovských písemností v maďarských, eventuelně v jugoslávských archívech.

Jubilejní šafaříkovská literatura tak nejen významně rozmožila naše dosavadní poznání osobností Pavla Josefa Šafaříka a přinesla zásadní hlediska pro její nové hodnocení, ale otevřela šafaříkovskému bádání i další perspektivy.

Artur Z a v o d s k ý

K poznání Petra Bezruče

O Petru Bezručovi bylo napsáno tolik knih, studií a článků, že by už vydaly celou knihovnu. Ale přesto nemůžeme říci, že by na mapě, která zachycuje básníkův život a dílo, nezůstala bílá místa. Ta se poznáním nových skutečností jen povlovně odstraňují.

R. 1961 dostali milovníci Bezručovy poezie několik publikací. Patrně nejvýznamnější z nich je soubor veršů *Labutinka* (Krajské nakladatelství v Ostravě). Jde o lyrické básně, které psal Bezruč od r. 1900, inspirován krásným zjevem Fanyňky Tomkové. Ve své studii *Labutinka* a básně k ní se vízící (Slezský sborník 1957), v níž jsem osvětlil význam tohoto vztahu pro další vlnu básníkův tvorby a v níž jsem datoval některé Bezručovy básně (např. *Krásné*